

821.163.41.09 Караџић В. С.
811.163.41
323.1(=163.41)“18”
https://doi.org/10.18485/msc_pred.2017.6.ch14

Бошко СУВАЈЦИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

СРБИ СВИ И СВУДА

Увек је расправа о Вуку подразумевала и расправу о друштвеноисторијском курсу и политичком тренутку у коме се налазимо. Отуда није случајно што се о Вуковом чланку „Срби сви и свуда” из 1836. године (објављен 1849) и данас воде расправе.

Кључне речи: Вук Караџић, Срби сви и свуда, језик, књижевност, култура, историја.

Увек је расправа о Вуку подразумевала и расправу о друштвеноисторијском курсу и политичком тренутку у коме се налазимо. Отуда није случајно што се, некако у исто време, први пут после 165 година, појавило фототипско издање Вуковог *Ковчежића*, у издању Вукове задужбине и уз изврстан поговор академика Наде Милошевић Ђорђевић, који је готово у потпуности посвећен проскрибованом Вуковом чланку „Срби сви и свуда”, и што се под истоветним насловом појавио избор Вукових предговора, критика, полемика, чланака и писама које је приредио проф. Душан Иванић (*Срби сви и свуда: о књижевности и језику*, Андрићев институт, Андрићград 2014), као свој прилог великим вуковским јубилејима, као репринт не самог Вуковог текста већ његовог менталног садржаја и потребе да се обнови и иновира вуковско „интересовање за све Србе ма где обитавали”. Такође, Даница Вукове задужбине за 2017. годину посвећена је програмски „Србима свима и свуда” (в. Матицки 2017: 9–13).

Фототипско издање Вуковог *Ковчежића за историју, језик и обичаје Срба сва три закона* (Беч 1849) Вукове задужбине, за које је поговор написала академик Нада Милошевић Ђорђевић, представља прворазредни културни догађај у години великих вуковских јубилеја (2014). Не само због мудрог и промишљеног разматрања уводног текста „Срби сви и свуда”, који је Вук написао још 1836. године, када је размишљао о наставку издавања бечке *Данице*, већ и због чињенице да поговор проф. Наде Ми-

лошевић Ђорђевић представља један од најбољих текстова посвећених Вуку Караџићу у двестагодишњој рецепцији његових дела.

Како наглашава проф. Нада Милошевић Ђорђевић, у поговору фототипског издања *Ковчежића*, чланак „Срби сви и свуда” „постао је нека врста знаковног обележја Ковчежића”:

Значајан по многим Вуковим разматрањима (почев од демографско-статистичких података о „пет милиона душа народа који говоре једнијем језиком”, до поделе на штокавски, чакавски и кајкавски) ишчаурио се у предмет полемика због злонамерних тумачења Вуковог одређивања српског идентитета, у оквиру широке географске распрострањености српског живља и у областима изван граница Србије његовог доба (у Метохији и на Косову, у Босни, Херцеговини, Зети, Црној Гори, у Банату, Бачкој, Срему, у десном подунављу, од више Осиека до Сентандреје, у Славонији, у Хрватској и Турској и Аустријској Крајини, у Далмацији, и у свему Адријатичком приморју готово од Трста до Бојане. Најзад, у Арнаутској, Македонији, и околини Дибре, где није одредио међе српског досега) (Милошевић-Ђорђевић 2014: 19).

Податак да је фототипско издање *Ковчежића за историју, језик и обичаје Срба* сва три закона публиковано 165 година после објављивања прве и једине части, много више говори о нама него о Вуку.

Вук, устаник који прима ударце и немилосрдно их задаје, који без жаљења оставља мртве за собом, једна концентрисана и систематизована стихија, идеолог и апологет победоносног српског сељаштва, најбројнијег и најдинамичнијег дела народа у то време, упустио се у борбу против једног на изглед кремено чврстог света, против угледних појединаца, против свих тадашњих књижевника, против моћних институција, против митрополита, против владара, против целог једног друштвеног система. Невероватна комбинација устаничког голаћа, сељачког трибуна, видовитог политичара и педантног научника, Вук је ’тумарнуо’ у историјску гужву, у мутну матицу и, након четврт века непрекидне и свестране активности, пркосно огласио победу: ’Хвала Богу! Ево нас већ на обали! (Селимовић 1983: 39)

Вук је у предговору *Малој простонародњој славено-сербској пјеснарици* (1814) програмски истакао да српске јуначке песме садрже „**битије сербско и име**”, што у основи представља **национални канон**, којег ће се доследно придржавати до краја свог сакупљачког рада. Реч је о хердеровској концепцији „природне поезије”.¹ Ипак, у дефинисању појма *народна песма* Вук на свом књижевном почетку није сигуран.²

¹ „Из Хердера је Вук свакако позајмио мисао о природној поезији, коју ће разрадити у првој *Пјеснарици* 1814: ’Овде нема ни едне песне, коју е дух воображења, читањем књига обогаћен, по правилима Песнотворства измишљавао; него су све оне, које е сердце у простоти и у невиности безхудожно по природи спевавало.’” (Милошевић Ђорђевић 2002: 17)

² „У *Малој простонародњој славено-сербској пјеснарици* Вук не употребљава ознаку *народне песме*, а садржину књиге овако одређује: ’садржава у себи националне просто-

У контексту тематизовања Вуковог програмског чланка из 1836. године морамо се подсетити и полемичке студије Меше Селимовића о Вуку. Студија Меше Селимовића *За и против Вука* представља једну од најбољих књига о Вуку и његовој реформи у нас. Истовремено, она није само пресек историје дотадашњих расправа о Вуку Карацићу већ један танани рефлекс генијалног писца са изванредним запажањима о (не)искоришћеним могућностима и стваралачкој моћи језика који нам је, у знатној мери и Вуковом заслугом, данас на располагању.³

Меша Селимовић убедљиво показује унутрашњу модерност Вукове реформе. Она се сама у себи мењала иако је у полемикама на идејном плану остајала истом.⁴ Интуитивни избор Хердерових ставова као исходних није било слепо повиновање захтевима времена. Био је то аутентични израз Вукове модерности, која је ишла у корак са другим његовим истраживачким одликама.⁵ Вук је, као што ће то чинити целога свога века,

---

народње серпске, а особито сербијанске пјесне различитог рода' (у *Објављенију*), 'овде нема ниједне пјесне која је дух воображења, читањем књига обогачен, по правилима пјеснотворства измишљавао' (у *Предисловију*), односно употребљава термине *просте пјесне серпске* и *националне пјесне* (СДВК I: 37, 38, 42, 359)" (Клеут 2012: 121).

³ „Вуков језик, језик сељака и овчара, жив и свеж, мирише на њиву, на планински ветар, на крв, зној, пркос, на широке просторе живота са свим што је у њему добро и зло, лепо и ружно. То је апокрифни, изразито световни језик, освештан муком и горким искуствима, сав овоземаљски, чак и кад изражава наивну фантастику своје детиње космологије, неумитан кад памти, подсмешљив кад се спори, циничан кад се поштује, гибак, животан, убедљив увек. Природан као дисање, он је искуство, а емпирија признаје само виђено и доживљено, само конкретност. Не гради се, он постаје; не мисли се, он се доживљава; не учи се, он се упија; нема правила, има својство; не води га разум, већ језичко осећање" (Селимовић 1983: 41).

⁴ „Од 1814. до 1847. знатно су се изменила Вукова схватања. Вук је паметно и широкогрудно реформисао своју реформу, да тако кажем; непрестано је проширивао своју замисао, употпуњавао је, усавршавао, богатио. Први, радикални захтеви су пре свега рушилачки: требало је уклонити из књижевности славјански језик, који није имао могућности развитка, јер није потекао из отаџбине стихије" (Исто: 106).

⁵ „Ни код једног словенског народа нису се стекли тако повољни услови за практично прихватање Хердерових идеја као код Срба. Вук Карацић је то одмах осетио својом изванредном интуицијом, увиђајући какав значај могу имати Хердерове мисли за брзо самостално развијање српске књижевности као оригиналне националне књижевности у оквиру осталих словенских књижевности, и европске књижевности у целини. Својим збиркама народне поезије и прозе, као и својим *Рјечником*, Вук је пружио српским песницима и приповедачима огромно национално благо књижевних тема, мотива, поетских слика, поетске лексике и метафорике, метра и стиха, све до поетских симбола и схватања света, до песничког *Weltanschauung* националне књижевности. Када су средином XIX века млади представници српске интелигенције схватили сав домашај ове Вукове концепције, они су ватрено прихватили овај национални програм српске књижевности и културе и почели изграђивати све видове духовне надградње своје нације у том правцу: српска национална поезија, филологија, религија, морал, право, социологија – све се то темељило на Вуковом програму националне културе" (Живковић 1987: 497).

бирао оно што ће преузети из Хердрове поетике. И тај избор нипошто неће бити случајан.⁶

Вук је, целокупним својим радом, бранио духовно и језичко странство Срба ма где да су се они налазили, што је неретко изазивало и велике политичке буре и скандале, али је истовремено било и остало ненадмашени образац храбре, визионарске и беспоштедне националне борбе:

Интересовање за све Србе ма где обитавали, Вук је показао одмах, у првој *Пјеснарици* и *Рјечнику*, у *Даници* и потоњим својим делима, и оно га није напуштало целог живота. У „Предсловију” *Пјеснарици*, 1814, расправља о „језгру Сербскога рода” и областима „најчистијега језика” (*Пјеснарица* 1814: 40) да би у *Објављенију* „на Писменицу”, исте године истакао „да је језик код свакога народа први знак, кој име народа садржава, и да се међу друге народе непомеча, и не изгуби чува” (*Пјеснарица* 1814: 238). [...] Као што је познато, припремљен својим сопственим „усменим образовањем”, познавањем терена и домаћих и књижевних и филолошких прилика, интензиваним дружењем са Копитаром, непрестаном писаном и усменом комуникацијом са људима из свих слојева друштва, напорним учењем, Вук је био у току владајућих критичких праваца онога времена. Овај пут смо према преводу Миљана Мојашевића одабрали једноставну романтичарску дефиницију Јакоба Грима из *Kleinere Schriften* „да је народ заједница људи који говоре истим језиком” и да народе не деле реке и брда него језици (Мојашевић 1983: 197). Она најсажетије осликава срж теоријске подлоге која је Вуку била потребна да поткрепи, како његово лично искуство са терена (уз сакупљање народне поезије), тако и његова размишљања о постављању народног језика „у основицу књижевног”. У Спису „Срби сви и свуда” све то долази до пуног изражаја. За Вука не само да је језик Срба и Хрвата заједнички, већ позивајући се на прошлост, претпоставља да: „...врло ласно може бити да су Срби и Хрвати кад су се амо доселили, били један народ под два различна имена” (*Ковчежић*: 19). Његова путовања по југозападним крајевима (од 1834–1838) уверила су га да је, осим на уском приморском појасу и острвима исти језик као у Срба (Милошевић-Ђорђевић 2015: 518–519).

С друге стране, наслов књиге Вукових предговора, чланака, расправа и огледа је, попут Вуковог чланка, речима аутора, „лишен намјере да изазове национална или анационална гледишта, а још мање да се тиче других народа”. Он суштински и „најпречим путем казује да се Вук бавио језиком, животним (географским) простором, границама према другим језички блиским народима, традицијом Срба, као што је с много права говорио да

⁶ „Није случајно што је из Хердера усвојио управо ове ставове. То су и ставови целе романтичарске фолклористике. Није чак ни пресудно да ли су они преузети посредно или непосредно, битно је да је Вук одмах ушао у науку и у културна и теоријска збивања око народне поезије и да је о њима на свој начин почео размишљати. Ови ставови постали су и велики подстицај за његов даљи сакупљачки рад, открили му могућности које му је пружила средина из које је поникао” (Милошевић-Ђорђевић 2002: 18–19).

је „народ српски с ученом Европом познао” (СДВК, 22, Преписка, 3: 148) – јединственим дјелом и дјеловањем повезао је народне пјесме, српски рјечник и граматiku, новију српску историју, реформу писма, потом знамените савременике (Јернеј Копитар, Јакоб Грим, Леополд Ранке, Талфј, Јохан Волфганг Гете), учена друштва словенских и несловенских народа” (Иванић 2014: 11).

И, ако би се за Вуково деловање у романтичарском 19. веку када су се Срби (поново) конституисали као народ, могло, с не мање права, рећи „да је народ српски (у)познао с њим самим” – Иванић 2014: 11), поставља се питање да ли је данас, у актуелним геостратешким приликама, поново потребно српски народ „познати са Европом”, али и са њим самим?

Шта је Вуков чланак суштински означавао?! И због чега се од тренутка његовог писања па до објављивања чекало 13 година, а од првог публикавања па до данас 165 година?! Шта је то толико спорно у овом чланку па је он изазивао толико зазора и нелагодности?!

Наслов Вуковог чланка „Срби сви и свуда” (Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона, Беч, 1849, с. 1–27; в. СДВК, XVII) често се погрешно тумачи у национално нетрпељивим круговима југословенских филолога: тим насловом би се могло обиљежити или тематизовати цјелокупно дјеловање Вука Караџића, пошто му је био циљ да **заиста** (тако почиње чланак) позна/опише српски народ гдје се год налази. Полазећи од језика као исконског одређења једног народа и идући за тим исконским, сматрао је језик старијим и важнијим чиниоцем идентитета од религије/конфесије, као што је зарад чистог народног говора одбио да у српску језичку норму уђе црквенословенски и славеносрпски” (Д. Иванић, „Срби сви и свуда” пред Европом: интеркултурални видокруг Вуковог дјела”).

Европска делатност Вука Стефановића Караџић наставила се на дело Доситеја Обрадовића, мада сам Вук о Доситеју није оставио најблиставији спомен. И поред тога што Доситеј није успео да се избори за употребу народног језика у књижевности, његови напори да повеже српску културу са европским цивилизацијским контекстом били су вишеструко подстицајни за Вуково дело.

Што је Доситеј видио као језичку цјелину, ’од Црне Горе до Смедерева и Баната’, Вук је обликовао као духовну цјелину. У тренутку велике блискости, Лукијан Мушицки, му је препоручивао да испише из *Рјечника* све српске обичаје и дода оне које није описао: ’Таква би књижица већма држала национализам нежели катихизис! Ја би је деци пређе тог давао.’ (СДВК, Преписка, 1: 1001) У том правцу покољење романтичара ће народне пјесме назвати националним јеванђељем (Л. Костић), саблажњавајући црквену јерархију. „Из речи наших и он говори./ уз наше песме припев нам је он”, написаће Костић у пјесми ’На парастосу Вука Ст. Караџића’ (Иванић 2014: 11–12).

Живимо у времену осипања и уједначавања. Осипања идеја, народа, територија. Историја се накнадно реконституише, век рекапитулира, све неугодне неравнине у свету глобалног симулакрума отклањају хируршким путем. Уместо конституисања националног идентитета посредством језика, уместо народне културе као посредства испољавања континуитета и изражавања вредности, језик постаје камен спотицања. Језик више не означава дух народа него се смишљено и дугорочно кује у варницу за нове сукобе. У том контексту Вуково дело се показује као изразито модерно. Интегративно. И незлобиво:

Данас, крајње незлобиво изгледају илирски, Шулекови приговори Вуку што није хтео да прихвати илирско име. За нас је у том смислу Вуков став потпуно разумљив Он заиста није могао да се одрекне српске средњовековне књижевности и српске народне, усмене традиције, која је очувала идентитет и интегритет српског народа. Није случајно одредио временски и историјски другу књигу епских песама као јуначке пјесме најстарије о „царству и господству српском”. Ако бисмо покушали да без трунке националне загрижености објаснимо узроке српских и хрватских несуглаица, нашли бисмо их пре свега у хронолошком раскораку историјског развитка, у времену формирања националне свести код једног и другог народа. Тек после у геслу стране политике „завади па владај” (Милошевић-Ђорђевић 2015: 522).

Шта нам Вукова студија може рећи данас о начелима једног времена, о мерилима научне ваљаности, о одликама вуковске школе, стилског правца или епохе?! Шта је оно превратничко што можемо назвати вуковским духом у култури, што треба уградити у темеље наших свеколиких прегнућа и напора?

Вук је од почетка своје научне делатности умео да постави права, суштинска, крупна питања о крупним стварима.⁷ У том контексту, Вукова издања су „датиуми у српској културној историји”.⁸

Вук је од прве своје збирке истакао као програмски став мисао да српске јуначке песме прослављају „негдашње битије сербско, и име”. И у тој реченици, том хердеровском испољавању „национализма” у епоси европског романтизма, налази се „квасац Вукове револуције у српској

⁷ „У предговору малој збирци народних пјесама (1814) он поставља неочекивано крупна питања о истинском и исконском српском бићу и имену, потом о језику и писму, историји и култури, а одговараће на њих током пола вијека, до своје смрти, стичући све потпунији увид у језик и народну традицију у најширем смислу ријечи” (Иванић 2014: 14).

⁸ „Колико су Вукова издања датиуми у српској културној историји, толико су предговори тим издањима један од најбољих извора за познавање његових идеја и праваца дјеловања. По ставовима и устројству исказа они су такође често посредне или непосредне полемике: око актуелних питања српске културе, око оспораване концепције језика и правописа, или пак око историјских догађаја и личности. Гдјекад су добијали стручно усредсређен оквио (нпр. О прозодији), а други пут интонирани као засебне расправе (‘Срби сви и свуда’)” (Иванић 2014: 14).

култури”, суштина онога што би се могло назвати кореним променом културног обрасца, а што се пре свега састоји у промени језичке парадигме, у функцији формирања националне свести и васпостављања колективног идентитета посредством усмене културе:

Језик и књижевност, писана ријеч уопште, нису толико средства њеног преображаја и препорода, колико знакови њеног идентитета и повратка себи. Несумњиво је при томе вјеровао, романтичарски, у васпостављање, ако се може тако рећи, изворног, исконског српског идентитета, прочитаног у језику, књижевности, етичким начелима, држави. Преобликован, ослобођен могуће утопијске ауре, овај идеал се теоријски или барем дискурзивно појављује под појмом националне или народне књижевности 40-их година (Јован Суботић, Ђуро Даничић), али снажну подршку има већ у Стеријиним комедијама (30-их), потом у лирици Бранка Радичевића, у *Горском вијенцу* П. Петровића Његоша, док ће начелан дијахронијски оквир добити у *Историји српске књижевности* С. Новаковића (1871), првој која је обухватила цјелокупну српску писану грађу (Иванић 2014: 16).

У том контексту, Косовски бој се програмски намеће као коренита „премјена”, међаш српске историје и народног памћења, а Вукови предговори конституишу као манифести епохе:

Иако су мјешавина аутобиографских, поетичких, полемичких и програмских исказа, свједочанстава и примјера, неки од Вукових предговора уврштавају се ’у ред великих декларација, оних које најављују историјске епохе’ и одређују као ’систематски манифест о језику’ (Павле Ивић, за предговор *Српском рјечнику*, СДВК, II: 49) (Иванић 2014: 18).

Криза идентитета српске нације, те питање језичког, и самим тим националног одрођавања, које је Вук програмски поставио још од првих објављених списа, данас се морају тумачити у другом и другачијем контексту. Вук је у Европи, али и у Србији свога доба, разбијао клише и предрасуде, далеко од националне митоманије:

Вук је такође разбио, бар у извјесном периоду, клише које су о народу преко Саве и Дунава могле имати европске културе изван Аустрије, а имала их је и аустријска власт посредством утицаја католичке цркве и католичког прозелитизма. Одједном се та култура показала у свјетлу усмених творевина изузетне вриједности и језика изузетне звучности и чистоте, који се почео примати као језик једне вишемилионске заједнице. Вук је чланком *Срби сви и свуда* потврдио језичко јединство те заједнице, а већ у чланку *Срби и Хрвати* (Караџић, 1896: 468), насталом десетак година касније, морао признати, с великом горчином, да се то јединство разбија о вјерске разлике (Исто).

Поглед у будућност из данашње перспективе није ружичаст. Ипак, ако смо се имали чему поучити из великог Вуковог дела, то је да се у неговању и очувању националног идентитета не можемо ослањати ни на

шта осим на здрав разум, и да се не сме, ни по коју цену и никоме, у овим питањима „давати умље за безумље”. И да се једнако морају неговати рубне и средишне вредности. И да неговање и очување језика не може бити наметнуто спољашњим декретима и прогласима, али може бити потпомогнуто озбиљном језичком и културном политиком.

Назив Вуковог чланка представља лозинку целокупног његовог деловања, код у коме треба читати интегралност његовог дела, од најмлађих дана када, можда и несвесно, упијајући свет око себе, прихвата и основне вредности српске еписке поезије и усмене културе, све до бечког периода, када се, непоколебљив и стамен, склон да „куди, а не да хвали”, на бранику рода и језика, налази увек са истом мишљу, идејом, мисијом – познати и описати српски народ ма где да се он налазио.⁹

Данас знамо да је историја на српско-хрватском језичко-националном подручју била потврдила ово становиште – од Бечког договора, преко Ђуре Даничића и Стојана Новаковића, те Томе Маретића, Броз-Ивековићевог правописа, до Новосадског договора и Р(ј)ечника Матице српске и Матице хрватске, док га ова друга Матица није оспорила и одбацила! Конфесионалне и државне чињенице постале су много претежније од језичких чинилаца, који су и даље научно необориви и постојани у говорној пракси, али политички игнорисани.) Вуков чланак „Срби сви и свуда” исход је познавања језичког стања на српско-хрватском простору и његових ставова о односу етноса и дијалекта/језика и, како се види по завршним реченицама тога чланка, не доводи у питање слободно испољавање воље у националним опредјељењима, независно од језика којим се говори” (Д. Иванић, „Срби сви и свуда” пред Европом: интеркултурални видокруг Вуковог дјела”).

ЛИТЕРАТУРА:

Вук, Пјеснарица: Вук Стеф. Карацић, *Пјеснарица 1814–1815, Сабрана дела Вука Карацића*, књ. 1, прир. Владан Недић, Београд: Просвета, 1965.

Деретић 2002: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, 3. проширено издање, Београд: Просвета.

⁹ „Испрва, као млад човјек који стиче знања, издваја ауторитете (Мушички, Видаковић), препознаје или тражи вриједности, али готово одмах безобзирно намеће полемички став у вредновању природе (бића) српске националне културе; осјећа се такође да својим виђењем хоће да обухвати цјелину српског народа, иако често говори из угла само једног његовог дијела или једне врсте докумената (народна усмена традиција). Зато наслов његовог познијег чланка, ’Срби сви и свуда’ не треба погрешно тумачити: Вук њиме обиљежава или тематизује цјелокупно своје дјело: познати/ описати српски народ гдје се год налази, полазећи од језика као исконског чиниоца рода” (Иванић 2014: 15).

- Живковић 1987:** Д. Живковић, „Значај Вукове реформе за песничку експресију у српској књижевности”, у: *Зборник радова о Вуку Стефановићу Караџићу*, Сарајево: Институт за језик и књижевност.
- Иванић 2014:** „Вук о српском језику и књижевности или Срби сви и свуда”, у: Вук Стефановић Караџић, *Срби сви и свуда: о књижевности и језику* (предговори, критике, полемике, чланци, писма), прир. Д. Иванић, Андрићград, стр. 11–45.
- Клеут 2012:** М. Клеут, *Из Вукове сенке. Огледи о народном песништву*, Библиотека „Књижевност и језик”, књ. 39, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Матицки 2017:** М. Матицки, „Србима свима и свуда”, *Даница*, Српски народни илустровани календар за годину 2017, ур. М. Матицки и Н. Милошевић-Ђорђевић, двадесет четврта година, Београд: Вукова задужбина, 2016, стр. 9–13.
- Милошевић Ђорђевић 2002:** Нада Милошевић Ђорђевић, *Казивати редом. Прилози проучавању Вукове поетике усменог стварања*, Београд: Рад – КПЗ Србије.
- Милошевић Ђорђевић 2014:** Н. Милошевић Ђорђевић, „Ковчежић Вука Караџића”, у: Вук Стефановић Караџић, *Ковчежић за историју, језик и обичаје Срба сва три закона*, фототипско издање, прир. и поговор написала академик Н. Милошевић Ђорђевић, Београд: Вукова задужбина.
- Милошевић-Ђорђевић 2015:** Н. Милошевић-Ђорђевић, Вуков *Ковчежић* и око њега. „Срби сви и свуда”. Отисак из публикације *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*, Научни скупови Српске академије наука и уметности, књ. CLVI, Одељење језика и књижевности, књ. 27, стр. 517–525.
- Мојашевић 1983:** М. Мојашевић, *Јакоб Грим и српска народна књижевност*, САНУ, Посебна издања, књ. DLIII, Београд.
- Поповић 1983:** М. Поповић, *Памтљивек, Српски рјечник Вука Ст. Караџића*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Селимовић 1983:** М. Selimović, *Za i protiv Vuka*, Sabrana dela u deset knjiga, 5, Beograd: BIGZ.